

OILA VA MAKTAB O'RTASIDAGI HAMKORLIK ALOQALARIDAGI PSIXOLOGIK MUAMMOLAR

Nomozova Roziya Omonovna

Oriental universiteti

Psixologi.

Esonova Nilufar Sadulla qizi

Oriental universiteti

Psixologiya yo'nalishi

1-kurs talabasi.

Annotatsiya. Ushbu maqolada oila va maktab o'rtasidagi hamkorlik aloqalarida yuzaga keladigan psixologik muammolar ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqotda o'zaro ishonch yetishmasligi, muloqotdagi psixologik to'siqlar, tarbiyaviy qarashlardagi tafovutlar hamda mas'uliyatni bir-biriga yuklash kabi muammolarning sabablari va ularning bolaning psixologik rivojiga ta'siri yoritilgan. Shuningdek, oila va maktab hamkorligini takomillashtirishda maktab psixologining roli, psixologik-pedagogik treninglar va samarali hamkorlik mexanizmlarining ahamiyati asoslab berilgan. Maqola pedagoglar, psixologlar va ota-onalar uchun amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: oila va maktab hamkorligi, psixologik muammolar, tarbiya, muloqot, ishonch, bola shaxsiyati, ta'lim jarayoni.

Zamonaviy jamiyatda ta'lim-tarbiya jarayonining samaradorligi ko'p jihatdan oila va maktab o'rtasidagi hamkorlik aloqalarining mustahkamligiga bog'liq. Bola shaxs sifatida shakllanishida oila birlamchi ijtimoiy muhit bo'lsa, maktab esa uning bilim, ko'nikma va ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantiruvchi asosiy institut hisoblanadi. Shu bois, oila va maktabning uzviy hamkorligi bolalarning psixologik farovonligi, o'qishdagi muvaffaqiyati va ijtimoiy

moslashuviga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Biroq amaliyotda bu ikki muhim institut o'rtasidagi aloqalarda turli xil psixologik muammolar yuzaga kelmoqda.

Oila va maktab hamkorligi pedagogika va psixologiya fanlarida muhim tadqiqot obyekti hisoblanadi. Ushbu hamkorlikning nazariy asoslari ijtimoiylashuv nazariyasi, tizimli yondashuv va ekologik rivojlanish nazariyalariga tayanadi.

Oila va maktab o'rtasidagi hamkorlik quyidagi asosiy tamoyillarga tayanadi:

- o'zaro ishonch va hurmat;
- ochiq muloqot;
- mas'uliyatni bo'lishish;
- bolaning manfaatlarini ustuvor qo'yish;
- individual yondashuv.

Ushbu tamoyillarning buzilishi esa turli psixologik muammolarning kelib chiqishiga sabab bo'ladi.

Oila va maktab o'rtasidagi hamkorlikdagi eng asosiy muammolardan biri — o'zaro ishonchning yetishmasligidir. Ba'zi ota-onalar maktab va o'qituvchilarga nisbatan shubha bilan qaraydi, ularning pedagogik qarorlarini qabul qilmaydi yoki tanqidiy munosabatda bo'ladi. Aksincha, ayrim o'qituvchilar ota-onalarning tarbiyaviy imkoniyatlariga ishonmaydi.

Bu holat psixologik jihatdan qarama-qarshilik, himoyalaniş mexanizmlarining faollashuvi va muloqotdan qochishga olib keladi. Natijada bola ikki tomon o'rtasida qolib, ichki ziddiyat va emotsional zo'riqishni boshdan kechiradi.

Oila va maktab o'rtasidagi samarali hamkorlik ta'lim-tarbiya jarayonining muhim psixologik va pedagogik omillaridan biri hisoblanadi. Bola shaxsining barkamol rivojlanishi, uning ijtimoiylashuvi, axloqiy qarashlari va bilim olishga bo'lgan munosabati aynan ushbu ikki muhitning o'zaro uyg'un faoliyatiga chambarchas bog'liq. Biroq amaliyot shuni ko'rsatadiki, oila va maktab o'rtasidagi hamkorlik har doim ham samarali va konstruktiv shaklda amalga oshmaydi. Ko'plab hollarda bu ikki ijtimoiy institut o'rtasida turli psixologik to'siqlar yuzaga kelib, ular

muloqot sifatini pasaytiradi va tarbiyaviy jarayonning izchil olib borilishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Samarali hamkorlikning asosi sifatida muntazam, ochiq va sifatli muloqot muhim ahamiyat kasb etadi. Biroq real hayotda oila va maktab o'rtasidagi muloqotda bir-birini yetarli darajada tinglamaslik holatlari tez-tez uchraydi. Ota-onalar o'qituvchilarning fikr va tavsiyalarini inkor etishi yoki ularni e'tiborsiz qoldirishi mumkin, o'qituvchilar esa ba'zan ota-onalarning tashvishlari va qarashlariga yetarli darajada e'tibor bermaydi. Bunday vaziyatda muloqot bir tomonlama tus olib, hamkorlik o'rniga qarama-qarshilik shakllanadi.

Shuningdek, ayblovlar va tanqidga moyillik ham oila-maktab munosabatlarida keng tarqalgan psixologik muammolardan biridir. Ota-onalar bolaning o'qishdagi muvaffaqiyatsizliklari yoki xulq-atvoridagi kamchiliklar uchun maktabni ayblashga moyil bo'lsa, o'qituvchilar esa bu muammolarning asosiy sababini oilaviy tarbiya yetishmovchiligida ko'rishadi. Ayblovga asoslangan yondashuv muloqotni konstruktiv yo'nalishdan chetga chiqarib, muammoning asl mohiyatini aniqlash va hal etish imkoniyatini cheklaydi [2].

Oila va maktab o'rtasidagi muloqotda stereotiplar va oldindan shakllangan salbiy tasavvurlar ham muhim to'siq bo'lib xizmat qiladi. Masalan, ayrim o'qituvchilar "befarq ota-ona" yoki "tarbiyaga e'tiborsiz oila" haqidagi umumlashtirilgan qarashlarga tayanib xulosa chiqarishlari mumkin. Xuddi shuningdek, ota-onalar orasida "maktab bolani tushunmaydi" yoki "o'qituvchilar faqat talab qiladi" kabi stereotiplar shakllangan bo'lishi ehtimoli yuqori. Ushbu salbiy tasavvurlar muloqotga salbiy psixologik fon yaratib, o'zaro ishonchning shakllanishiga to'sqinlik qiladi.

Emotsional holatlarni nazorat qila olmaslik ham hamkorlik samaradorligiga jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Ba'zi hollarda ota-onalar yoki o'qituvchilar hissiyotlarga berilib, muammoni xolisona tahlil qilish o'rniga keskin munosabat bildiradilar. Bu esa muloqotni yanada keskinlashtirib, konfliktli vaziyatlarning yuzaga kelishiga sabab bo'ladi. Natijada muammo hal etilmaydi, aksincha, chuqurlashib boradi.

Oila va maktab o'rtasidagi hamkorlikda tarbiyaviy yondashuvlarning mos kelmasligi ham muhim psixologik muammo sifatida namoyon bo'ladi. Ayrim oilalarda avtoritar tarbiya uslubi ustun bo'lib, boladan so'zsiz bo'ysunish, qat'iy intizom va jazoga asoslangan nazorat talab etiladi. Maktab muhitida esa ko'pincha demokratik yoki gumanistik yondashuvlar qo'llanilib, bolaning shaxsiy fikri, tashabbusi va ichki motivatsiyasiga alohida e'tibor qaratiladi. Yoki aksincha holat ham uchraydi: oilada erkin tarbiya hukm surib, bolaga deyarli cheklovlar qo'yilmaydi, maktabda esa qat'iy intizom va aniq qoidalariga rioya qilish talab etiladi.

Mazkur nomuvofiqlik bolaning psixologik holatiga bevosita salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bola turli muhitlarda qarama-qarshi talab va kutishlarga duch keladi, bu esa uning xulq-atvorida beqarorlikni keltirib chiqaradi. Natijada bola qaysi yondashuvni to'g'ri deb bilishni anglay olmay, ichki qarama-qarshilikni boshdan kechiradi. Bu holat uzoq davom etgan taqdirda, bolaning shaxsiy rivojlanishida muammolar, moslashuv qiyinchiliklari va stress holatlari yuzaga kelishi mumkin.

Ko'plab hollarda oila va maktab bolaning o'qishdagi yoki xulq-atvoridagi muammolar uchun mas'uliyatni bir-biriga yuklashga intiladi. Ota-onalar "bola maktabda ko'p vaqt o'tkazadi, demak, uning tarbiyasi va ta'limi maktab zimmasida" degan qarashga amal qilsa, o'qituvchilar esa "bola oilada qanday tarbiya olayotgani uning maktabdagi xulqiga bevosita ta'sir qiladi" deya mas'uliyatni oilaga yuklaydi. Psixologik nuqtai nazardan, bu holat himoyalaniş mexanizmi sifatida namoyon bo'lib, muammoni tan olish va uni hal etishdan qochish bilan bog'liq.

Oila va maktab hamkorligidagi psixologik muammolarning bolaga ta'siri ko'p qirrali va chuqur bo'lishi mumkin. Eng avvalo, bolaning o'qishga bo'lgan motivatsiyasi pasayadi. Agar bola o'z muvaffaqiyatsizliklari uchun doimiy tanqid va ayblovga duch kelsa, unda o'qishga nisbatan salbiy munosabat shakllanadi. Bu esa bilim olish jarayoniga befarqlik, darslarga qiziqishning yo'qolishi va passivlikka olib keladi.

Shuningdek, oila va maktab o'rtasidagi nizolar bolaning xavotirlik va qo'rquv hissining ortishiga sabab bo'ladi. Bola o'zini doimiy baholanish, tanqid

qilinish yoki jazolanish ehtimoli ostida his qiladi. Bu holat uning psixologik xavfsizlik hissini susaytirib, ichki zo'riqish va stressni kuchaytiradi.

Bunday sharoitda bolaning o'ziga bo'lgan ishonchi ham sezilarli darajada kamayadi. U o'z imkoniyatlariga shubha bilan qaray boshlaydi, o'zini muvaffaqiyatsiz yoki yetarli darajada qobiliyatli emas deb hisoblaydi. Natijada bolaning shaxsiy faolligi pasayib, tashabbus ko'rsatishdan qochish holatlari yuzaga keladi. Oila va maktab o'rtasidagi kelishmovchiliklar bolaning xulq-atvorida agressiv yoki aksincha, haddan tashqari passiv reaksiyalarni keltirib chiqarishi mumkin. Ayrim bolalar ichki norozilik va tushunilmaslik hissini agressiya orqali ifodalasa, boshqalar esa o'ziga yopilib olish, muloqotdan qochish va ijtimoiy faollikning pasayishi bilan javob qaytaradi. Har ikki holat ham bolaning sog'lom psixologik rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Bundan tashqari, ijtimoiy moslashuv qiyinchiliklari ham ushbu muammolarning muhim oqibatlaridan biridir. Oila va maktab o'rtasidagi nomuvofiqlik bolaning tengdoshlari, o'qituvchilari va kattalar bilan munosabatlarini izdan chiqarishi mumkin. Bola jamiyatda o'z o'rnini topishda qiynaladi, muloqot ko'nikmalari yetarli darajada shakllanmaydi.

Maktab psixologi oila va maktab o'rtasidagi vositachi sifatida muhim rol o'ynaydi. U ota-onalar, o'qituvchilar va o'quvchilar bilan individual va guruhli ishlash orqali psixologik muammolarni aniqlash va bartaraf etishga ko'maklashadi [4].

Xulosa qilib aytganda, oila va maktab o'rtasidagi hamkorlik aloqalaridagi psixologik muammolar zamonaviy ta'lim tizimining dolzarb masalalaridan biridir. Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun o'zaro ishonch, samarali muloqot va hamkorlik madaniyatini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Faqatgina oila va maktabning birgalikdagi sa'y-harakatlari orqali bolaning barkamol shaxs sifatida shakllanishini ta'minlash mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Sheridan S. M., Kim E. M. Family-School Partnerships in Context. – New York: Springer, 2022.
2. Sattorov O., Karimova M. Ta'lim jarayonida oila va maktab hamkorligi psixologiyasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2022.
3. Xoliqova D. Ota-onalar bilan pedagogik hamkorlikning zamonaviy yondashuvlari. – Toshkent: Innovatsiya-Ziyo, 2023.
4. Ismoilova N. Maktab psixologiyasi va oila bilan ishlash metodlari. – Toshkent: O'qituvchi, 2024.